

*Всеукраїнська науково-практична конференція «Обладнання і технології сучасного машинобудування»
присвячена пам'яті професора Нагорняка Степана Григоровича*

УДК 658

І.С. Нагорняк

Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя

ОЦІНКА РОЗВИТКУ МАШИНОБУДІВНОГО КОМПЛЕКСУ ЯК ОСНОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

I. Nahorniak

ESTIMATION OF THE MACHINE-BUILDING COMPLEX DEVELOPMENT AS BASIS IN ENSURING ECONOMIC SECURITY OF UKRAINE

Економічна безпека держави – це такий стан економіки та інститутів влади, за якого забезпечується гарантований захист національних інтересів, гармонійний, соціально орієнтований розвиток країни в цілому, достатній економічний та оборонний потенціал навіть за найнесприятливіших варіантів розвитку внутрішніх та зовнішніх процесів. У загальному стан економічної безпеки української держави на сьогоднішній день є інтегрованим показником соціально-економічного розвитку країни, основою формування стратегічних цілей держави та реалізації багатокомпонентної системи економічних інтересів країни у цілому. Економічна безпека держави є результатом розробки та реалізації системи заходів щодо забезпечення економічного суверенітету та економічного зростання країни, підвищення рівня добробуту її громадян за умов міжнародної економічної інтеграції. Економічна безпека держави напряду залежить від стану захищеності галузей та підприємств національної економіки від чинників, що становлять загрози життєво важливим інтересам суб'єктів економіки.

Промисловість як стратегічний сектор економіки є важливим структурним елементом економічної безпеки держави, показники її діяльності є пріоритетними для визначення рівня економічного розвитку країни. Вона є фундаментом науково-технічної трансформації, економічного зростання і соціального прогресу у суспільстві.

Машинобудування традиційно є базовою галуззю національної економіки, відіграючи провідну роль у створенні матеріально-технічної бази для усіх інших галузей економіки. Рівень розвитку машинобудування є одним із важливих показників економічного стану країни та одним з основних індикаторів оцінки її економічної безпеки. Його виключна роль полягає у реалізації інноваційних, наукомістких проєктів у всіх галузях економіки і визначена у «Концепції загальнодержавної цільової економічної програми розвитку промисловості на період до 2020 року» [5], де зазначено, що визначальний вплив на ситуацію у промисловості має цінова кон'юнктура на основні експортні позиції та попит на продукцію машинобудування.

Сьогодні економічна ситуація в Україні визначається нестабільністю політичних, економічних та суспільних відносин. Техніко-технологічний, організаційно-управлінський, маркетинговий, кадровий потенціал вітчизняних машинобудівних підприємств різко відстає від рівня аналогів економічно розвинутих країн світу. Дослідження та оцінка економічних результатів діяльності машинобудівного комплексу у цілому вказують на це. Так, частка машинобудування в обсязі продукції промисловості скоротилася з 10,3 % у 2012 році до 6,5 % у 2015 році. У 2013 році зниження обсягів виробництва машинобудівної галузі склало 13,6 %, у 2014 - 20,6 %, у 2015 - 14,1 % [2].

Обсяг реалізованої промислової продукції за період з 2010 по 2012 роки зростав, але з 2013 року спостерігаємо скорочення діяльності, однією з вагомих причин якого є військово-політичні дії на сході України. Результати аналізу статистичних даних

чистого прибутку за 2014 рік викликають серйозне занепокоєння: кількість підприємств, що одержали прибуток, становить 63,7% проти 36,3% збиткових [3]. Слід також зазначити, що сума збитку підприємств машинобудівного комплексу в чотири рази перевищує суму прибутку успішних підприємств.

Важливим аспектом господарської діяльності підприємств є їх інвестиційна активність, результатом провадження якої є можливість функціонування в довгостроковій перспективі та забезпечення конкурентоспроможності підприємства, а також освоєння нових ринків та нових видів продукції. Аналіз 2014 року вказує на той факт, що при наявності Державної програми розвитку машинобудування капітальні інвестиції були профінансовані виключно самими підприємствами машинобудування без жодної державної участі, хоча дана галузь визначена пріоритетною для України [4]. Варто зазначити, що близько 90% підприємств машинобудування перебувають у приватній власності, а дії приватних власників часто скеровані на миттєву вигоду, а не на інвестиційний розвиток. В перспективі обсяги інвестиційних капіталовкладень як з боку приватних структур, так і з боку держави мали б зростати.

Вагомими показником, який віддзеркалює вплив діяльності підприємств машинобудівного комплексу на економічну безпеку держави, є рівень інноваційної активності підприємств. У 2014 році таку діяльність провадили 16,1% підприємств, близько 5% інвестиційних коштів було профінансовано державним і місцевими бюджетами. Варто зазначити, що на придбання нових технологій було витрачено лише 0,6% від усіх капіталовкладень.

Дослідження рівня зайнятості у галузі машинобудування також демонструють невтішну картину, оскільки в усіх галузях відбувається скорочення кількості кадрів. Найвищі показники скорочення (29%) спостерігаються у виробництві автотранспортних засобів, причепів, напівпричепів та інших транспортних засобів. До внутрішніх проблем машинобудівного комплексу також належить старіння кадрів; слабка матеріальна мотивація, що спричиняє явище суміщення основної діяльності працівника з роботою в інших організаціях, результатом чого є низька віддача працівника та зниження продуктивності праці, відтік конфіденційної інформації за межі підприємства [1].

Сучасний машинобудівний комплекс має потребу у збільшенні кількості фахівців нового профілю, працівників нових професій. Загалом це викликано необхідністю модернізації обладнання та використання інноваційних технологій, освоєнням нової продукції та нових ринків збуту.

Також проблемою залишається система управління промисловими підприємствами. Працюючи в ринкових умовах, керівники часто використовують управління, що не відповідають сучасним викликам. Натомість, молоде покоління кадрів, у якого сформовано нове мислення, не володіє достатнім досвідом та не має можливості втілювати свої знання в практичній площині.

Особливостями функціонування підприємств машинобудівного комплексу є їх висока енергомісткість, суттєва залежність від сировинної бази та транспортної компоненти, монополізація сировинних ринків та енергопостачальних потужностей декількома власниками, обмеженість потреб внутрішніх ринків і висока конкуренція на зовнішніх ринках внаслідок захисту іноземними урядами своїх національних виробників [6].

Означені проблеми машинобудівного комплексу не лише стримують економічний розвиток підприємств, але й негативно позначаються на економічній безпеці держави, руйнуючи перспективи її подальшого економічного та соціального

добробуту і зростання. На нашу думку, ефективна робота підприємств промисловості, в першу чергу – машинобудування, є визначальною у формуванні системи економічної безпеки країни.

Основними позитивними тенденціями розвитку галузі, на сьогодні, можна вважати поступовий приріст обсягів машинобудівної продукції певних галузей. У виробництві комп'ютерів, електронної та оптичної продукції зростання - 7,7 %, у виробництві інших машин і устаткування загального призначення - 15,9 %, у виробництві машин і устаткування для сільського та лісового господарства - 9,6 %, у виробництві інших машин і устаткування спеціального призначення - 2,6 %, у виробництві автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів - 4,7 % (порівняння між 2016 і 2015 рр.).

Варто зауважити, що загалом кризовий стан галузі машинобудування вимагає докорінних змін у державній політиці. Вона повинна бути системною, всеохоплюючою та науково обґрунтованою. На сьогоднішній день урядом прийнято ряд юридичних актів і декларацій, які фактично не працюють, оскільки не мають реального фінансового забезпечення, що унеможливорює реалізацію потенційно успішних та перспективних проєктів.

Одним із перспективних напрямів вдосконалення діяльності машинобудівного комплексу може стати допомога держави у вигляді створення сприятливих умов у веденні бізнесу в машинобудівному комплексі, консультування, доступу до дешевого кредитування для оновлення основних фондів, поліпшення інноваційної діяльності підприємств шляхом створення дослідно-конструкторських установ; підтримку інновацій через мережу венчурних підприємств; підтримку вдосконалення маркетингової та рекламної діяльності підприємств; допомогу при виході на нові ринки збуту з боку торговельних представництв України за кордоном та ін. Метою державної політики в галузі машинобудування повинно бути досягнення випереджуючого розвитку машинобудування за рахунок впровадження нових технічних засобів, технологій та інноваційних підходів в управлінні й організації виробництва. Результатом має стати подальший соціально-економічний розвиток країни, підвищення конкурентноздатності продукції на світовому ринку та зростання економічної безпеки держави у цілому.

Література:

1. Ареф'єва О.В. Кадрова складова в системі економічної безпеки машинобудівних підприємств / О.В. Ареф'єва, О.Ю.Литовченко // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – № 11 (89). – С.95 – 100.
2. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
3. Діяльність суб'єктів господарювання за 2014 рік: статистичний збірник / Відпов. за випуск О.М. Колпакова. – К.: Державна служба статистики України, 2015. – 435 с.
4. Капітальні інвестиції в Україні: статистичний бюлетень / Відпов. за випуск І.С. Петренко. – К.: Державна служба статистики України, 2015. – 43 с.
5. Про схвалення Концепції Загальнодержавної цільової економічної програми розвитку промисловості на період до 2020 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.07.2013 р. № 603-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/603-2013-p>.
6. Редьква О.З. Основні форми і методи забезпечення економічної безпеки машинобудівного комплексу / О.З. Редьква, М.І. Башинська // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2016. – Випуск 13. – С. 184 – 188.